

Zgodovinska etnozoologija

Gabriela Majcna

Historical Ethnozoology of Gabriel Majcen

Peter Simonič

1.01. Izvirni znanstveni članek
DOI 10.4312/svetovi.1.2.33-47

IZVLEČEK

Članek poskuša razumeti referenčno polje poljudno pisane knjige Gabriela Majcna *Zgodovina domačih živali in pitomih rastlin* (1927), ki je prvo tovrstno delo na področju slovenskega zgodovinopisja in etnologije. Najprej predstavi raziskovalne in družbene aktivnosti avtorja, potem naniza in ovrednoti vsebinske sklope njegove knjige, nato pa s primerjavo pomembnejših naravoslovnih oz. zooloških del iz 19. stoletja razkriva avtorske in teoretske vplive na Majcnovo pisanje.

KLJUČNE BESEDE: udomačitev, zoologija, etnologija, zgodovina znanosti, Slovenija

ABSTRACT

The article attempts to understand the referential background of Gabriel Majcen's popularly written book *Zgodovina domačih živali in pitomih rastlin* (A History of Domestic Animals and Domesticated Plants, 1927), the first work of its kind in the field of Slovenian historiography and ethnology. First, the research and social activity of the author are presented, then the contents of his book are listed and evaluated. Finally, the theoretical and literary influences on Majcen's work are discussed through a comparison with more significant natural science or zoological works of the 19th century.

KEYWORDS: domestication, zoology, ethnology, history of science, Slovenia

Gabriela Majcna (1858–1940) lahko z gotovostjo prištevamo med najpomembnejše slovenske intelektualce na prehodu iz 19. v 20. stoletje. Majcnovo ustvarjanje je dobro evidentirano in deloma preučeno. Sploh nereflektirana je ostala njegova knjiga *Zgodovina domačih živali in pitomih rastlin*, ki je izšla leta 1927 pri Književni zadrugi »Goriška matica«. Z njo je presegel svoje etnološke sodobnike, ki so živali in rastline obravnavali mimogrede, kot del kmečkega inventarja ali ljudskega slovstva.

Z vprašanji sobivanja ljudi in živali, z udomačitvijo in sorodnimi temami, so se slovenski etnologi začeli resneje ukvarjati šele v devetdesetih letih 20. stoletja, ko se je spet javno zaostрила okoljska kriza in je »narava« znova postala predmet čudenja in vrednote-nja (biocentrizem, ekocentrizem, simbiocene ipd.). Pravzaprav je preučevanje razmerij med ljudmi in živalmi postalo aktualno v zadnjih letih, prostorskemu, ontološkemu in še kakemu obratu pa se je pridružil še t. i. živalski obrat (Segata in Lewgoy 2016). Ko poskušamo v slovenski antropologiji slediti trendom, je pomembno, da se ne opiramo le na tuje avtorje, ampak da kritično premislimo, kaj in kako je že bilo pred tem narejeno doma.

MAJCNOVE ETNOLOŠKE INOVACIJE

Gabriel Majcen je večji del svojega raziskovanja posvetil Štajerski in Mariboru. Rodil se je pri Mariji Snežni (Zgornja Velka) v Slovenskih goricah. Po poklicu in poslanstvu je bil učitelj, to se je kazalo na vseh področjih njegovega dela. Pisanje je namenjal širokemu in laičnemu bralstvu, tako s temami, ki jih je izbiral za opisovanje, kakor tudi z načinom podajanja zbranega gradiva in jezikom. Napisal je več zvezkov *Šolskih pesmi* (1888–1901, notirano), predlagal metodo za pouk nemščine v slovenskih ljudskih šolah (1895), napisal *Metodiko zemljepisnega pouka v ljudski šoli* (1905) in izdal *Prvo čitanko za slovenske osnovne šole* (1928).

Od leta 1897 do 1901 je za časopise pisal članke s političnimi in narodnovzgojnimi temami. Kot član slovenskega odbora za publikacijo *Das Volkslied in Österreich (Ljudska pesem v Avstriji)* je od leta 1906 do 1913 zbiral po Štajerskem slovenske narodne pesmi in jih z napevi vred nabral nekaj nad tisoč (Muršič 2005). Poleg dr. Frana Kovačiča je bil glavni ustanovitelj narodopisnega oddelka v muzeju Zgodovinskega društva v Mariboru, ki je danes integriran v Pokrajinski muzej Maribor.¹ V *Gospodarskih novicah*, mariborskem katoliško in konzervativno usmerjenem tedniku za štajersko podeželje (Europeana 2023), je objavil več kmetijskih člankov, letnike 1910–1914 pa je v celoti spisal sam, tudi naravopisno rubriko *Iz knjige prirode*.

Nekaj njegovih poljudnih predavanj pod okriljem mariborskega Zgodovinskega društva je bilo pozneje natisnjenih: *Črtice iz slovenske zgodovine* (1901), *Prihod Slovencev v sedanje dežele* (1904), *Šoke pri Mariboru* (1904), *Donesek k uskoškim naselbinam v Skokah*

1

Le bežno je zapisan podatek, da si je Gabriel Majcen edini prizadeval, da bi muzej mariborskega Zgodovinskega društva imel tudi prirodopisni oddelek (Šlebinger 2013). Naravoslovni oddelki ali muzeji sicer v takratnih evropskih znanstvenih središčih niso bili nič novega, toda Maribor ga še danes nima.

na Dravskem polju (1905), Kamenita izbokla podoba zmaja v zidu cmureškega gradu (1905), K petdesetletnici Slovenske slovnice Antona Janežiča (1905), Zgodovina Jarenine v Slovenskih goricah (1908), Kratka zgodovina Maribora (1926) in Zgodovina domačih živali in pitomih rastlin (1927). Imel je pomembno vlogo pri nastajanju Države Slovencev, Hrvatov in Srbov, saj se je z dr. Franom Kovačičem leta 1919 udeležil pariške mirovne konference (Šlebinger 2013). Med zanimivostmi naj omenim še Majcnovo dolgoletno vodenje pevskega zbora Slovanske čitalnice v Mariboru in pripravo pevske proslave ob obletnici kosovske bitke (1889), kot beremo v Majcnovem nekrologu (Baš 1940).

Matija Murko je ustanovitelj mariborskega muzeja predlagal, naj poleg opisov narodnega verovanja, šeg in navad vključijo še opise narodnega življenja, misli in čutenja, njegovih bivališč, vseh družbenih slojev, vizualno in tekstovno gradivo ipd. Leta 1906 je Majcen sestavil več kot sto strani obsegajoče vprašalnice za preučevanje (štajerskega) življenja – *Navod o narodopisni zbirki*. Z devetsto vprašanji je zajel najrazličnejša področja: Prirodosnanski ali biološki opis kraja, Opis prebivalstva, Človek v raznih dobah, Obitelj in žlahta, Nekrvna žlahta, Družina in življenje v njej, Sosedstvo, prijateljstvo in občevanje sploh, Posameznik kot ud občine, župnije, pokrajine itd., Pravo, Stanovanje, Hrana, Obleka in nakit, Ogenj in svečava, Red in snaga, Skrb za lepoto telesa, Izobrazba, Počitek, Zabava, Poezija, Modrovanje ipd.

Majcen, posredno tudi Murko, je bil deležen kritike dr. Karla Štreklja. Jezikoslovec in zbiratelj slovenskih ljudskih pesmi je Majcnu očital, da je v vprašalnicah preveč materialen, pojava, premalo pa ga zanima duhovni svet naroda, ki se razkriva s predmeti in artefakti (Slavec Gradišnik 2000: 58; Hudales 2008: 164–174).

Različne avtorice in avtorji priznavajo Majcnov zgodovinarski prispevek za slovensko Štajersko in njene naselbine ter njegov pomen za zbirateljstvo ljudskih pesmi, njegov prispevek k preučevanju domačih živali pa še ni bil ocenjen. Ob bližajoči se stoti obletnici izida knjige je prav, da to znanstveno škrbino zapolnimo.

ZGODOVINA DOMAČIH ŽIVALI

Majcen je bil od Maistrovega prevrata leta 1918/1919 načelnik Kmetijskega področja Maribor in okolica (Šlebinger 2013), s čimer bi lahko razložili njegovo poglobljeno zanimanje za kmetijstvo, živali in rastline. Knjiga *Zgodovina domačih živali in pitomih rastlin* je danes prava redkost, le nekaj knjižnic dovoljuje njeno izposoj, sam pa sem jo našel pri zasebnem antikvarju iz Šentjurja.

V uvodu knjige izvemo, da je namenjena (tedaj večinskemu) kmečkemu prebivalstvu Slovenije, da bi se poučilo o izvoru domačih živali in rastlin. Z delom je želel nadgraditi svoje pisanje v rubriki *Iz knjige prirode* (1910–1914), ki jo je objavljaval v *Gospodarskih novicah*. Za podlistek v tem tedniku, v katerem je, kot pravi, opisoval »izvor in razvojno zgodovino« rastlin in živali, je uvodoma ugotavljal, da je vključeval premalo »znanstvenih pripomočkov«. Slovenskim imenom živali in rastlin je zato v knjigi dodal še znanstvena imena, da bi s tem bralcem omogočil nadaljnje samostojno raziskovanje. Vendar je knjiga še vedno pisana zelo poljudno in brez resnega znanstvenega aparata, če jo presojamo z današnjimi kriteriji.

Poimensko v besedilu navaja le tri avtorje, Charlesa Lyella, Carla von Linnéja in Frana Erjavca, vendar ne tudi njihovih del. Po drugi strani pa je knjiga za tiste čase podatkovno izjemno bogata in v skladu z znanstvenimi spoznanji tedanje ter mnogokje še današnje arheologije, antropologije, zgodovine, zoologije in botanike. Kot sam naslov pove, se v knjigi ukvarja tako z rastlinami kot živalmi, vendar sem za tukajšnji namen analiziral le sklop o živalih.

Stran	Stran	Stran	Stran
divja konoplja 42	grivata ovca 20	kotanj 27	Mačka 71
divja oljka 64	hišacint 89	kornje 58	magnolia Lennane . . . 91
divja raka 54	hmelj 58	kornjander 81	magnolija 91
divja salata 67	hordeum 21	kozica 75	majoran 75
divja svinja 19	hordeum ischnantemum . 21	kosmulja 75	niak 27, 60
divji hmelj 59	hordeum spontaneum . . 47	kostanj 83	maklen 85
divji jasmin 97	hren 17, 33	kostanjevec 63	mala angleška svinja . . 97
divji kapus 38	hrt 61	kostanjevica 8	mala trobelita 75
divji konj 38	hruska 61	kovčnik 87	malinjak 77
divji kostanj 88	indijska kresnica 91	koza 19, 35	mati zimzelen 77
divji kunec 57	indijski volk 33	koza bežarka 19	nalohista lipa 85
divji mak 27, 77	inkarnatka 99	kozja pogačica 86	marelica 63
divji molcc 103	izpremembe na domačih . 110	kozji parkeljet 87	marjetica 86
divji oreh 62	živalih 110	kratkorepa ovca 35	masculi 35
divji oves 40	izpremembe na pitomih . 113	krehuljica 77	medenka 77
divji trs 64, 93	rastlinah 113	kresno grozdje 75	medicag arborea 107
doga 35	Jablan 28	krmska pesa 100	melisa 75
dolgoroga goved 33	jagned 85	krompir 82, 99	merinovka 35, 97
dolgoznata pšenica 22	jagodje 75	kulan 53	mečarski pes 35
domača pšenica 22	janez 75	kumara 43	metelja 98
domača srebrastolista lipa . 85	japonska kutina 91	kumič 74	močvirna lakota 107
dromavka 77	jarbočar 17, 33	kumin 74	modra perunika 77
drobnjak 74	ječmen 20	kunec 57	moloski pes 55
dvoznica 22	jeglič 77	kurja 38	mors 55
Endivija 74	jesenka 41	kutina 23	morus alba multicaulis . 73
enoznica 21	jetrnik 77	kan 65	motovilec 77
esparzетка 99	Kadulja 75	kanovec 25	mrkva 27, 66
evropska divja svinja 19	kakt 94	laška čebela 51	mufflon 35
evropski divji konj 38	karfijol 84	laška detelja 99	muškata 94
Fagopyrum tataricum 72	kerbeg 37	laška repa 83	Navadna potonika 77
fajgelj 77	kitajska glicina 91	laški topol 102	navadna pšenica 22
fižol 83	kitajska svinja 97	lavor 75	navadna špinača 74
forzitia 90	kitajski klinček 92	leča 26	navadno proso 23
francoski javor 85	kitajski ključek 92	lepi jeklj 86	negroj 86
fukcija 102	klinček 87	lepotna kalina 86	neod 92
Georgia 102	ključek 77	lepotne rastline 75, 84, 101	nešplja 63
gladki bor 92	kmetijstvo Starih Slovanov . 69	lepotni glog 86	newfoundlandski pes . . . 55
golica 22	koder 33	lihija zlatopaska 91	newzealandška spinača . 101
golob 52	kokorik 86	linum angustifolium 25	nilska gos 49
gorska rz 41	koleraba 73	linum austriacum 26	nilska plamenica 94
gorski javor 48	komorač 75	linum usitatissimum 25	noj 5
gos 35	konoplja 42	lipovka 88	Odpornost domačih živa . 113
govcd 17, 33	koper 75	lovski pes 17, 33	li zoper bolezni 113
grah 26	kopinjak 101	lubenica 43	otročica 72
		lucerna 98	ohrovt 73
		luk 67	oktobra 91

Slika 1: Kopija dela Abecednega seznama v Majcnovi knjigi.

Osrednja pozornost je posvečena gospodarski rabi živali in njihovi a) udomačitvi («krotitvi») v neolitiku ter b) prehodu od rejenja do selektivne reprodukcije («goje»). Kulturne interpretacije in konotacije ter vsakdanja razmerja med človekom in živaljo v tedanji kmečki družbi ga niso zanimali. Poudarek je izključno na gospodarskih živalih (in rastlinah). Avtorja niso zanimali recimo hišni ljubljenci v (mestnih) domovih, pravni vidiki zaščite ipd. Ko posamezna vrsta vstopi v človeško družbo, ga pravzaprav neha zanimati, v sodobni antropologiji, etnologiji in folkloristiki pa je prav to v središču zanimanja (prim. Feinberg, Nason in Sridharan 2013; Golež Kaučič 2020; Kirksey in Helmreich 2010; Kirksey 2014; Latour 2004; Mullin 2002; Ogden, Hall in Tanita 2013; Sax 2009; Smerdel 2007, 2009, 2011; Štrubelj 1996). Pri izboru obravnavanih rastlin in živali je upošteval le

tiste, ki jih je zaznal v tedanjih ali preteklih slovenskih kmečkih gospodarstvih, zato lahko knjiga danes služi kot register v slovensko (kmečko) družbo vključenih nečloveških vrst. Število evidentiranih kulturnih rastlin je v seštevek večje od števila domačih delovnih in drugače koristnih živali, kar je ekosistemsko logično.

Metoda Majcnovega raziskovanja in pisanja je zgodovinsko-difuzijska. Geografsko-zgodovinske enote njegovega razmišljanja so predvsem neolitska mostišča, spremembe v Evraziji (*Arijeevropci*), Srednja Evropa, Slovani in Slovenci od naselitve. Zgodovino udomačevanja živali in rastlin je razvrstil v sedem zgodovinskih obdobij: a) do 10.000 pred Kristusom; b) od 10.000 pr. Kr. do 1500 pr. Kr.; c) od 1500 pr. Kr. do 500 po Kr.; č) 500–1500; d) 1500–1750; in e) od 1750 do danes. Nekatere živali so bile deležne večje človeške pozornosti, zato se v knjigi pojavijo v različnih poglavjih oz. obdobjih. Največkrat nastopi pes.

Majcen šteje čas s Kristusom. Opozarja, da *Sveto pismo* poroča o pastirjih in poljedelcih (Abel in Kajn), v znanosti, ki sega bolj v davnino, pa ni tako točnega odgovora (1927: 5). Pri oblikovanju razmer za udomačitev Majcen najprej sledi velikim geološkim dobam, ne pa bibličnemu času. V prvem obdobju in začetku drugega, ugotavlja, še ni bilo udomačenih živali (in rastlin). Na kratko opiše predzgodovino in geološke spremembe (»ledne dobe« in »medledja«). V tem delu je viden vpliv Charlesa Lyella (*Principles of Geology*, 1830), vendar dodaja tudi nekaj antropoloških elementov neznanega izvora: po zadnji ledeni dobi je mrz popustil, Evropo so prekrile rastline, velike živali pa so zaradi človeka izginile. Ljudje so bivali pod skalami, brez kovin in niso imeli udomačenih živali (Majcen 1927: 9–12).

Na začetku drugega obdobja (od 10.000 pr. Kr. do 1500 pr. Kr.) omenja ostanke gomil na Danskem, Irskem, Francoskem, Portugalskem in na Sardiniji, ko prav tako še ni sledu o udomačenih živalih. Do naglih sprememb pride po 8000 pr. Kr., piše, kar je potrdilo tudi poznejše antropološko preučevanje (prim. Dyson 1953). Takrat je Evropa doživela »nagel razvoj prosvete« pod vplivom Indoevropejcev (»Arijeevropcev«) z območja Prednje oz. Zahodne Azije: kamnito orodje, dobro žgana glina, ribiške mreže, trnki, mostišča in pokop. Ta del Majcnovega pisanja je prav tako še veljaven in ga potrjuje t. i. kurganska teorija, ki je nastala na temelju arheoloških in lingvističnih raziskav. Obdobje širjenja jezikovnega in kulturnega vpliva iz prednjeazijskih step danes postavljajo kakih tri do štiri tisoč let pozneje (prim. Gimbutas 1956). Takrat se je pojavila vrsta domačih živali in kulturnih rastlin, ki so omogočile vzpon Mezopotamije in Egipta (4000 pr. Kr.), dva tisoč let pozneje pa še bakreno orodje in kakih tisoč let pozneje uporabo brona.

Prvo in posebno mesto med udomačenimi živalmi podeljuje psu, tako kot Carl von Linné, švedski botanik in zoolog iz 18. stoletja, na katerega se sklicuje. Do 8000 pr. Kr. pes še ni bil udomačen, ampak se je rad držal človeških bivališč. Majcen je udomačenega psa najprej povezal z azijskim šakalom. Sledovi psa so vidni v tleh starih evropskih mokrišč, zato ga (še vedno ustrezno) imenuje mali *šotni pes*. Pozneje pridejo udomačeni potomci vzhodno-perzijskega volka, ki so se kot pastirji razširili skupaj z ovčerejo. Sledijo pasme iz Afrike, potem doge, potomke tibetanskega volka, ki so bile med Rimljani priljubljene za varovanje doma in za lov.

Večina vseh drugih živali (govedo, svinje, koze, ovce) in rastlin (ječmen, pšenica, proso, lan, leča, grah, bob, mak, korenje, jabolka) je bila udomačena v času od 8000 do 3000 pr. Kr. v naše kraje pa so prihajale z zamikom, z migracijami blaga in ljudi iz Azije in z

Bližnjega vzhoda. Udomačitev goveda locira v Južno Azijo v čas okr. 7000 pr. Kr. iz goveda bateng, ki je bila »divjača« (izvorna divja vrsta) pozneje udomačene vrste zebu.² Od tu naj bi izviralo tudi *šotno govedo*, iz katerega se je pozneje razvila današnja kratkorožna in manjša žival (značilna za alpski prostor). V času od 1500 do 500 pr. Kr. se je s težavno ukrotitvijo tura (znanstveno ime *Bos primigenius*) pojavilo dolgorogo udomačeno govedo na Ogrskem, v južni Rusiji in Sibiriji, iz njega pa naj bi sčasoma nastala lisasta žival zahodne Švice in vzhodnih Alp: bernsko, simentalско, pincgavsko, koroško, muropoljsko, marije-dvorsko govedo. Tur naj bi sicer izumrl v obdobju od leta 1000 do 1600.

Izvor udomačene svinje (znanstveno ime *Sus vittatus*) umešča v Jugovzhodno Azijo, na kitajski in malajski polotok, od koder se je prek srednje Azije in Mezopotamije razširila v Evropo. Tudi v Evropi naj bi udomačili svojo divjo svinjo (znanstveno ime *Sus scrofa ferus*) in so jo ponekod križali s staroazijsko. Križanec je večji, ima ukrivljen hrbet in podolgovato glavo.

Kozo naj bi udomačili sočasno s svinjo, okrog 6000 pr. Kr. v Zahodni Aziji in Mezopotamiji. Tudi tukaj išče arheološke dokaze v zemeljskih odtisih v okolici evropskih mostišč (»šotna koza«). V Evropo so se ovce razširile pozneje kot koze, okrog 2000 pr. Kr. V času od 1500 do 500 pr. n. št. se je koza umikala ovci in niso nastajale nove pasme. »Ker je domačih ovac mnogo pasem, je njihov izvor dolgo trapil učenjake,« piše Majcen (1927: 20). V naslednjem obdobju (1500–500 pr. Kr.) nastaneta dve novi pasmi: brezroga ovca neznanega izvora in težkoroga ovca, ki je bila podobna današnji merinovki, njena »divjača« pa naj bi bila stepna ovca (znanstveno ime *Ovis arkal*).³ Udomačitev je bila pomembna predvsem zaradi njihove masti in volne, ker pa so v Evropi mast pridobivali od svinj, so bile bolj zaželenе volnate.

Pradomovina konja je po Majcnovem pisanju Severna Amerika (2000 pr. Kr.), vendar so tam pozneje izumrli in se šele po »odkritju Amerike« znova vrnili na to celino. Azijskega konja so udomačili v stepah, v Prednjo Azijo pa naj bi ga pripeljali Mongoli. Evropski konj je težji, udomačili pa naj bi ga okrog 1000 pr. Kr.

V knjigi sledijo fazani (ni povsem udomačen, ime pa govori, da so ga Slovani prevzeli od Skitov), gosi (od Grkov ok. 1000. pr. Kr., Slovani pa so jih za domačo rabo lovili v močvirnatih območjih), čebele (Slovanom najbolj pri srcu, indoevropskega izvora, pomembne za vosek), golobi (od nekdaj naši ljubljenci, danes po svetu okrog sto pasem, značilni za Markov trg v Benetkah in »mohamedanske molilnice«, v Evropo pridejo po Kristusu), osli afriškega in zahodnoazijskega izvora, ki so prišli k nam v času po Kristusu, čeprav jim je tukaj premrzlo in premokro, bolje pa jim je v Dalmaciji in drugod ob Sredozemskem morju. Potem pa še race, pavi, kunci, sviloprejke (velika kitajska antična skrivnost; 6. st. po Kr.), mačke, pegati in purani.

Po letu 650 po Kr. se je ritem »krotitve« rastlin in živali ustavil, namesto *reje* pa vse bolj prevladuje *goja* (»poseganje v zarod«, »vedenje o dedovanju lastnosti«, torej križanje in ohranjanje pasem). Z odkritjem Amerike so prišli v Evropo udomačeni potomci divjega purana, od rastlin pa paradižnik in koruza.

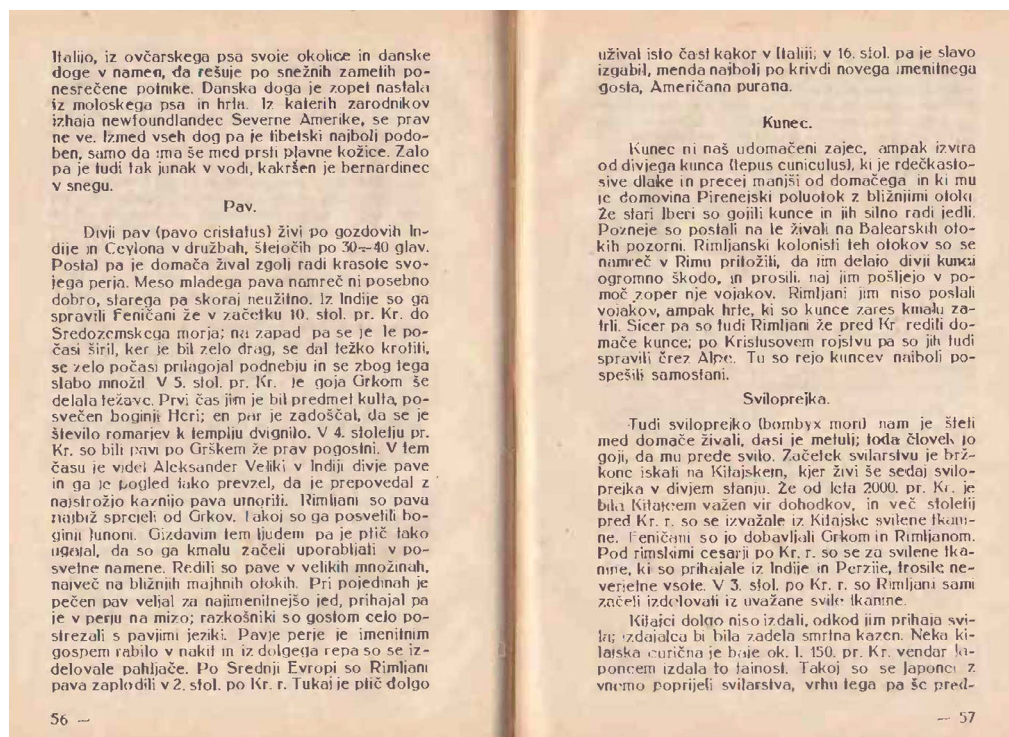
2

Domovina udomačenega goveda je vzhodno Sredozemlje oz. Severna Afrika (Crabtree 1993: 226).

3

Ovis vignei arkal oz. *Arkal urial*.

Po letu 1750 je bilo Majcnu najpomembnejše uvajanje in pospeševanje krmilnih rastlin (detelja). Angleži so imeli v tem času velike uspehe s križanjem svojih svinj s kitajskimi (*jorkširska* in *berkširska* pasma). Ob tem je avtor pripomnil, da je slovenska svinjereja njegovega časa prav tako »na visoki stopnji« (1927: 97–98). Ugotavlja, da je tradicionalna ovčereja Srednje Evrope in Sredozemlja stavila na pasme, ki so dajale veliko mesa, medtem ko sodobne, z volno bogate *merinovke* omogočajo Avstraliji prevlado na svetovnem trgu. »Vse pitome ovčje vrste imajo mnogo daljšo volno dlako nego njihove divjače,« piše Majcen (1927: 112). Za obdobje 18. stoletja že prej v razdelku o čebelah omenja, da je Slovenec Anton Janša »na Dunaju, pozvan od cesarice Marije Terezije, s tolmačem učil Nemce čebelarstva« (1927: 52). Majcnova knjiga *Zgodovina domačih živali in pitomih rastlin* ponuja obilico podatkov in opisov, ki jih na tem mestu ne morem povzeti in vseh ovrednotiti v luči poznejših raziskav.

Slika 2: Kopija odlomka Majcnove knjige.

Bolj kot se Majcen v opisih približuje sodobnosti, bolj etnopolitičen postaja: Nemce omenja v zvezi s prihodom pod njihov »jarem« (745–1918), ko smo »dobivali le drobtine«. Potem so Turki zasedli Carigrad in »niso razvijali kulture, ampak so ropali pri sosedih«,

»turški vlastelini« pa niso cenili koristnih, ampak so čislali *lepotne* rastline (okrasne rastline). Evropa je v tem času odkrila Ameriko, zato so od tam v naslednjem obdobju v prišle »mnoge koristne in lepotne rastline« (Majcen 1927: 70).

Raziskovanje v sodobni arheologiji in antropologiji umešča udomačitve posameznih vrst nekaj tisočletij prej: psa v čas okrog 14.000 let pr. n. št. (Zeder 2012), ovco in kozo v čas okrog 8000 let pr. n. št., prašiča okrog 6000 let pr. n. št., govedo pa v čas okrog 7000 let pr. n. št. Ne glede na morebitne časovne ali prostorske premestitve izvora posamezne vrste v sodobnejših raziskavah je Majcen pravilno po kulturnem pomenu najprej nanizal štiri do pet živali, ki so najbolj vplivale na spremembe v sredozemsko-evropskem prostoru: pes, govedo, svinja, koza in ovca (Dyson 1953; Crabtree 1993).

V sestavinah in besedišču Majcnove knjige lahko prepoznamo teme in besedišče evropske družbe 19. stoletja. Predvsem zanimanje za biološko in kulturno evolucijo oz. prenašanje konceptov iz prve v drugo.

Najsodobnejši, antropološko vizionarski in hkrati referenčno skrivnostni se zdi Majcen v sklepnem poglavju, saj močno preseže etnonacionalne, gospodarske in folkloristične načine umeščanja domačih živali. Ugotavlja, da je bil človek pred udomačitvijo svoboden in mu ni bilo treba veliko delati, zdaj pa je priklenjen na eno mesto (stalno naseljen); znova alternativna Majcnova misel za starojugoslovansko kmetijsko državo in celo za (ekološko) antropologijo, ki je tako kritično stališče do zgodovine kot civilizacijskega napredka sprejela v drugi polovici 20. stoletja (Lee in DeVore 2009 [1968]; Sahlins 1972). V duhu svojega časa je izpeljal primerjalni sklep, da se »sodobni Črnci zelo težko privadijo na delo« in da »uživajo v svobodi, četudi so lačni« (Majcen 1927: 120). Skratka,

udomačitev je povezana z ogromno duševnega in telesnega napora in samozatajevanja. A bistrila mu je um. Koliko človeške inteligence biva samo v živalski pasmi, v rastlinski vrsti. Jačila mu je tudi voljo, varovala in utrjevala naravnost ter poplemenitila čustvovanje ... Zares velikanski je vpliv kulture živali in rastlin na duševni razvoj človekov ... Le na tej osnovi se je mogla začeti vsa druga prosveta graditi. Kako slaboten je bil prvi človek v Evropi, kako mogočen je pač v primeri z njim sedanjí. (Majcen 1927: 108–109)

Povzema, da smo največ sort in pasem dobili iz Azije, veliko iz Amerike, malo iz Afrike in nič iz Avstralije. V tem smislu je bila »za vsako evropsko pokrajino ... tujina pomembnejša od domačije«, »narodi so bili med seboj učenci in dediči« (Majcen 1927: 104). Število do zdaj udomačenih in uporabljenih živali (»jedva dvajset«) in rastlin (»niti sto«) je za pokrajino, kot je Slovenija, zelo majhno, ugotavlja (Majcen 1927: 107). Tok kultivacije živali in rastlin ni bil enakomeren, ampak zdaj močnejši, zdaj slabejši (Majcen 1927: 108).

Z udomačitvijo se je spreminjalo tudi razmerje med človekom in naravo. »V naravi se predruženje živali dogaja veliko bolj počasi, medtem ko se goje izpreminjajo naglo« (Majcen 1927: 110; prim. Darwin 2010 [1868]: 2–3). »Čim dlje je žival udomačena, bolj je oddaljena od svoje zarodnice.« »Nekatere vrste se zunanjim vplivom upirajo bolje kot druge.« »Mnoge domače živali so večje kot njihovi zarodniki ali divjače« (konj, kunec,

gos), na drugi strani pa so »pasje vrste, govedo in puran izgubili na velikosti«. ⁴ Z udomačevanjem so se spremenile lobanje živali, zaradi križanje pa se je spremenila tudi barva in dolžina dlak. S križanjem se je povečala mlečnost krav. Zaradi udomačitve je »oslabljena zdravstvena odpornost živali in skrajšana življenjska doba« (Majcen 1927: 109). Udomačitev je spremenila tudi umske sposobnosti živali: pes je povzdignjen in je zato napredoval, svinje, osli, kure in ovce pa so nazadovali. »Opuščene domače živali se rade vrnejo v divje stanje, razen ovce in kure,« je pisal Majcen (1927: 114).

Globalni in evolucijski pogled na udomačene rastline in živali je Majcna pripeljal do vprašanj, ki jim danes v antropologiji rečemo ekosistemska, prostorska ali kulturnokrajinska:

Uvedba domačih živali pa je preobrazila tudi površino zemlje. Ko je prvi človek stopil v Evropo, so zemljino prekrivali gozdovi, ki so se menjavali s travišči, stepimi in močvirji. To divjino so oživljale raznovrstne zveri ... Kmetijstvo pa je enolični divji svet spremenilo v prijazne pokrajine različnega značaja, nekatere zveri skrčilo, druge iztrebilo in podnebje ublažilo. (Majcen 1927: 109)

Glede na geografske lege področij s primarno udomačitvijo posameznih vrst (avtor navede geografske širine in dolžine) »vidimo, da so se morale rastline in živali našemu podnebjju prilagoditi« (Majcen 1927: 109–110).

ZNANSTVENE ŽIVALI V ČASU GABRIELA MAJCNA

Kot rečeno, zelo malo izvemo o referenčnem polju Gabriela Majcna pri nastajanju obravnavanega kmečkega učbenika. Knjiga nima seznama literature, operira pa s koncepti, ki jih v slovenski etnologiji in kulturni antropologiji ne najdemo še skoraj celo stoletje. Zato je bil poseben izziv – in osrednji znanstveni prispevek tega besedila – razumeti, od koga in kaj bi bil lahko črpal Majcnov genij. Povsem mogoče je, da je podatke povzemal iz drugih, tujih knjig. Izvirnikov mogoče niti ni videl ali študiral. Ne vemo, katere jezike je Majcen sploh razumel, poleg slovenščine in nemščine. Gotovo pa je z naravoslovjem v življenje tedanjega katoliškega kmetstva skušal vnesti evolucijski in taksonomski pogled na pasme in sorte. Žal tudi nimamo podatkov o branosti njegove knjige med obema svetovnima vojnoma.

Vpliv geologa Charlesa Lyella je najbolj očiten in jasen, saj uvodoma govori o paleolitiku in starejših geoloških dobah, ki so ustvarile razmere za neolitsko revolucijo. Švedskega botanika in humanista (potopisca) Carla von Linnéja je Majcen omenil le ob udomačitvi psa, čeprav je Linnéjev vpliv nedvomen vsaj v tem, da je vsem obravnavanim živalim (in rastlinam) pripisal še znanstveno ime. Z daljšim časovnim zamikom Majcna z Linnéjem povezuje tudi močnejše prekrivanje naravoslovja in teologije, kot smo tega po stotjih znanstvene sekularizacije vajeni danes. Linné je bil vrhunski naravoslovec in taksonom 18. stoletja, vendar o vlogi boga ni dvomil. Podobno kot Newton je bil kreacionist. Naravni zakoni so v svojem bistvu skrivnostni, lahko jih preučujemo, lahko jih razkrijemo, ne moremo pa

4

Crabtree (1993: 207) piše, da je za vse zgodaj udomačene sesalce značilno, da so manjši od svojih divjih prednikov (redukcija).

jih nikoli povsem dojeti (Frängsmyr 1994). Majcen, evolucionist, o teh vidikih sicer ne piše, le čas še šteje po Kristusu.

Pri opisu nekaterih vrst nekajkrat omenja »našega« prirodo pisca – sicer strastnega preučevalca polžev, potopisca in pripovednika Frana Erjavca (1834–1887), pomembnega za uvajanje slovenske naravoslovne terminologije v 19. stoletju. Erjavec se je na Dunaju izobrazil za učitelja prirodo pisja na realkah. Leta 1875 je umaknil kandidaturo za že odobreno redno profesuro za zoologijo na zagrebški univerzi. Pri Mohorjevi družbi je izdal več poljudnih knjig: *Domače in tuje živali v podobah* (več zvezkov; 1868–1873) ter *Naše škodljive živali v podobi in besedi* (več zvezkov; 1880–1883).⁵ Poslovenil in priredil je prve slovenske šolske knjige iz prirodoslovja: *Prirodopis živalstva* (po Pokornem, 1864), *Živalstvo – Zoologija* (poslovenjeno delo F. Schödlerja, 1875; glej Schödler 1860 [1848]), *Rudninoslovje ali mineralogija* (po Fellöckerju, 1867), *Prirodopis rudninstva ali mineralogija* (1883), *Kemija* (po Schödlerju, 1870), *Somatologija* (po Woldřichu, 1881) (Jevnikar 2013).⁶ Erjavčeva besedila so imela »značaj znanstvene razprave v prijetni, resni ali šaljivi obliki, če pisatelj govori izobraženemu občinstvu v Zvonu ..., da pa prevladuje bolj lahki pripovedni ton, ko se obrača na preprostega bralca Mohorjeve družbe« (Jevnikar 2013).

Slednje je v svoji knjigi o domačih živalih in rastlinah prakticiral tudi Majcen. Vendar, če je bil Erjavec prirodo pisec in šele nato tudi narodopisec in pripovednik, je pri Majcnu nasprotno: z današnjega gledišča lahko ugotovimo, da je v slovensko narodopisje in zgodovino pripeljal zanimanje za kulturno zoologijo in botaniko. Če je prvi naravoslovno znanost mehčal z literarnimi in narodopisnimi dodelavami, je drugi naravoslovje vpeljal v znanost o narodu in njegovi zgodovini.

Erjavec je gotovo pomembno vplival na Majcna s prevodom zoološkega dela Friedricha Schödlerja. V *Schödlerjevi knjigi prirode* (Tušek in Erjavec 1875) spoznamo enostavno rastlinsko in zoološko klasifikacijo. Tušek je poslovenil poglavje o botaniki, Erjavec pa o zoologiji. V zoološkem delu knjige se sicer pojavljajo besede, kot so *krotiti*, *ukrotiti* ter *domače* (živali, kukavice, ljudstvo, koze, kure, mačke), vendar glavni namen knjige ni v postavitvi razlike med divjim in udomačenim. Udomačitev je bila relevantna, ne pa nosilna tema Schödlerjevega originala. Podružbljenje živali pa je v Majcnovi knjigi najpomembnejše in prelomno za spremembe v evropski družbi. Kulturni vpliv na življenje ter razvejenost pasem in sort je bil pri Majcnu mnogo večji kot v nemškem učbeniku in njegovem prevodu.

Zoološko zanimanje za sesalce v delu Dunajčana Friedricha Schödlerja nas na primer pripelje do večje zavitosti človeških možganov v primerjavi s četverorokimi opicami. Schödler piše o različnih lobanjskih oblikah ljudi: *dolihocfalnih* (v Erjavčevem prevodu dolgoglavci: črnici [zamorci], hotentoti, kafri, avstralski zamurci, eskimojci in hinduji) in *brahicefalnih* (v prevodu kratkoglavci: laponci, mongolski narodi); drugod *mešano*. Iz

5

V njej so sklopi: 1. Živali opasne (nevarne) človeku in njega zdravju; 2. Živali škodljive našim domačim živalim; 3. Živali škodljive po hišah in shrabah; 4. Živali škodljive sadnemu (ovocnemu) drevju; 5. Živali škodljive zelenjadi; 6. Živali škodljive poljščini in senočetim; 7. Živali škodljive vinogradom; in 8. Živali škodljive gozdom.

6

Delitev naravoslovne materije na minerale, rastline in živali sledi Linnéjevi klasifikaciji treh kraljestev narave (1766 [1758]).

prevoda Schödlerjeve knjižne klasike izvemo, da »velja za znak majhne in slabe razumnosti (intelligence), ako se na glavi, gledajoč od strani (v profilu), opaža, da čeljust strče naprej« (Tušek in Erjavc 1875: 110). V istem poglavju o edinem dvorokem (*bimana*) rodu in razredu beremo, da se človeške pasme ali plemena delijo na Kavkaško, Mongolsko, Etijopsko, Amerikansko in Malajsko plemo, ki pa med seboj niso strogo ločena (prim. Majcen 1927: 111). Na drugem mestu v knjigi Schödler nadaljuje: »Narodi kavkaškega plemena odlikujejo se pred vsemi družinami po duševnem izobraženju in delavnosti, zato so se razširili po vsej zemlji in v mnogih krajih zmerom bolj in bolj izpodrivajo ondotne prastanovnike. Posebno očitno je to v Ameriki.« (Tušek in Erjavc 1875: 232–234) Majcen, ki je zelo cenil Erjavca, priznava in omenja obstoj človeških ras (*pasem*), toda o njih ni razpravljal, temveč je raje preučeval razvejanje Indoevropcev v narode v povezavi z razširjanjem kulturnih živalskih (in rastlinskih) vrst. V zaključku zato relativizira tedanjo nemško (arijsko) teorijo o prenosu azijskih kulturnih vrednot v Srednjo Evropo, ker da poenostavlja razpoložljive podatke o pestrosti in prepletanju migracij in sploh zanemarja pomen Slovanov (Majcen 1927: 106).

Močnejši in bolj neposreden vpliv na zasnovo knjige Gabriela Majcna je po mojem mnenju imelo avtorsko delo Frana Erjavca *Domače in tuje živali v podobah; Slovenski mladinci v poduk in kratek čas*, ki je izšlo v petih zvezkih (1868–1873).⁷ Avtor najprej razlikuje med *slovenskimi* (domačimi) in *tujezemnimi* živalmi, pri obojih pa ločuje še *udomačene* (domače) in *divje* živali. Za primerjavo z Majcnom si torej pogledajmo, katere *domače domače* živali je obravnaval Erjavc šestdeset let pred njim. To so na prvem mestu pes in njegova različna »plemena« (hrt, mesarski pes, doga, bernardinski, jazbečar, ptičar, novofundlandec, koder, pinč, ovčarski itd.), maček, konj, osel, ovca, koza, govedo, bivol, svinja, zajec, kura, golob, raca, gos, puran, pegat, pav, fazan in labod. Med tujimi udomačenimi živalmi navaja severnega jelena, velbloda ali kamelo in lamo. Za razliko od Majcna se je Erjavc bolj ukvarjal z različnimi motivi ter ureditvami sobivanja ljudi in živalskih vrst po svetu, tudi s psihologijo odnosa, fiziologijo, prehrano in reprodukcijo živali, njihovim zdravjem in gospodarsko rabo. Erjavčev pristop je bil v tej knjigi torej bolj etnografski. Toda za današnjega bralca so nenavadni avtorjevi literarni pridevniki in dramatizirani opisi iz življenja živali, celo dialogi med njimi ipd. (npr. *Puran je neumen bahač, godrnjav in jeznarit trapez*; Erjavc 1868: 50). Zgodovina udomačitve posamezne vrste zanj sploh ni tako pomembna in jo včasih le bežno omeni. Njegova klasifikacija je bila zoološka, popestril pa jo je s kulturno raznovrstnostjo sobivanja ljudi in živali. Tudi v potopisih ga je zanimalo v prvi vrsti ljudstvo s svojimi šegami in navadami, narodnopolitičnimi in socialnimi razmerami (Jevnikar 2013).

V Majcnovi knjigi se mi zdi najzanimivejša popolna odsotnost omembe Darwinovega prispevka k pojasnjevanju udomačevanja živali (*The Variation of Animals and Plants under Domestication*, 2010 [1868]). Izbir udomačenih živali se namreč pri Darwinu in Majcnu precej sklada (pes, mačka, konj, osel, svinja, govedo, ovca, koza, zajec, golob, raca, gos, pav, puran, sviloprejk, čebele; pri Darwinu še zlata ribica in sova), čeprav v drugačnem

7

Erjavc v delu ne citira nobenega vira in avtorja, tako da je njegovo avtorstvo vprašljivo. Zadnjo slovensko izdajo je leta 2020 pripravil Zavod Murmur iz Ljubljane.

zaporedju, drugačnem časovnem in prostorskem razvrščanju udomačitev posameznih vrst ter drugačnem paberkovanju zgodovinskih podatkov.

Njuna sklepna interpretacija je podobno evlucijsko velikopotezna. Sklop o morfoloških in vedenjskih posledicah udomačevanja na živalih pri Majcnu (1927: 110–115) spominja na Darwina (2010 [1868]: 445–473), pri katerem pa je bila udomačitev zgolj spremenjen kontekst za študij živalskih (in rastlinskih) variacij ter nasledstva. Temeljno izhodišče in cilj Darwinove analize sta zoologija in botanika, ne etnologija. Majcen se je v svoji knjigi enakovredno posvetil vplivu udomačevanja živali na družbo in kulturo, kar je značilen antropološki poseg. Podrobnejšo primerjalno analizo puščam za drugo priložnost.⁸

Kljub dokaj podrobnemu iskanju med potencialnimi referencami nisem mogel najti tiste, ki bi lahko povsem pojasnila strukturo in vsebino Majcnove knjige. Arheološki in antropološki vplivi na avtorja so sploh neznani. Zaenkrat je gotovo le to, da so nanj vplivali različni avtorji iz druge polovice 19. stoletja, v slovenskem prostoru pa je nastala takrat enkratna kulturnozgodovinsko-zoološka študija.

ZNANSTVENO UDOMAČEVANJE RAZISKOVALNE TEME

Majcnova knjiga je nastala na presečišču evlucijske biologije in zgodovine na eni strani ter narodopisja in prosvetiteljstva na drugi. Zanimanje za domače živali kmečkega gospodarstva je bilo logična posledica Majcnovega raziskovalnega in poklicnega dela ter potreb njegovih potencialnih bralcev.

Živali predstavlja skozi prostore in čase njihove udomačitve oz. »krotitve« in »goje«, kot pravi sam. Zanimal ga je predvsem vstop različnih vrst gospodarsko koristnih živali v človeško družbo, še posebej evroazijsko in slovensko. Majcnov največji prispevek je register prevladujočih udomačenih živali na slovenskem podeželju. Da je bil velik sistematik, je dokazal s svojim delom pri nastajanju narodopisne zbirke v Mariboru, z obsežnimi vprašalnici, zgodovinskimi pregledi krajev, z metodikami šolskega poučevanja – ter s študijem udomačenih živali in rastlin.

V slovensko etnologijo (in zgodovinopisje) je Majcen pripeljal kulturno-zoološke vsebine, ki šele danes dobivajo veljavo. Ni pa nam predstavil domačega ali tujega znanja o živalih, sobivanja z njimi in različnih kulturnih pomenov, kar zanima sicer pogosto ahistorično sodobno etnozoologijo in antrozoologijo.⁹

Kakorkoli danes ocenjujemo Majcnov evlucijski in zgodovinski prispevek, je bil s svojim zanimanjem za živali vsekakor poseben v svojem času in tedanji etnologiji, ki je kmečko oz. ljudsko življenje videla predvsem skozi folkloristična očala in t. i. duhovno

8

Tudi slovenska humanistika 20. stoletja tega dela Darwinovega ustvarjanja ni preučevala. Veliko so pisali in objavljali o naravni selekciji in vplivu evolucionizma na humanistiko, toda na Cobissu nisem našel nobene enote, ki bi reflektirala njegovo razlago raznovrstnosti živali in rastlin pod vplivom udomačevanja. Tudi prevoda njegovega dela iz leta 1868 nimamo.

9

V slovenski etnologiji je sicer veliko močnejša etnobotanična tradicija, o čemer priča število gesel v Slovenskem etnološkem leksikonu (Baš 2004).

kulturo (Muršič 2005; Muršič in Ramšak 1995; Slavec Gradišnik 2000: 57–58), navsezadnje tudi skozi evangelij in njegovo ljudstvo (Jezernik 2013). Biološki materializem, ki ga je v obravnavani knjigi vpeljal Gabriel Majcen, ni spadal v ta okvir.

Prek biologije – evolucijske teorije in zoološke taksonomije – je v njegovo razmišljanje o ljudeh in živalih vstopila tudi rasistična (pasemska) teorija. Analitsko razvrščanje med vrstami in pasmami se je logično nadaljevalo z razvrščanjem pasem človeške vrste. Vseeno je v Majcnovem delu glede na čas njegovega nastanka presenetljivo malo rasističnih točk, ki bi postavljale moralna in hierarhična razmerja med njimi, ampak je do njih znanstveno in moralno kritičen. Z besediščem pa se seveda ni mogel popolnoma izogniti tedanji znanstveni in politični terminologiji (prim. Baskar 2022; Muršič 2022).

Najbolj revolucionaren za svoj čas se zdi Majcen, kot rečeno, v sklepnih interpretaciji, ko predstavi prilagoditveno (adaptacijsko) razmišljanje o ljudeh, živalih in rastlinah v neolitiku. Tu je še najmanj političen, saj naniza celo vrsto posledic, ki bi jih težko uvrstili v teleološki kulturno-evolucijski niz, ampak predstavljajo težave in tudi napačne ali slabe prilagoditve (zavezanost zemlji, bolezni in odvisnost živali ipd.). Zadnje poglavje je pravzaprav najbolj kulturnoantropološko v smislu mehčanja biološkega determinizma, ki je prihajal iz zoologije.

Takšnih zgodovinskih pregledov udomačevanja in sobivanja rastlin in živali danes v znanstveni ter poljubni literaturi ne manjka. Vsekakor pa je bil Gabriel Majcen prvi, ki se je tega lotil v (poljudni) slovenščini, in to skoraj stoletje pred drugimi. Odpira nam pot v bolj sistematično preučevanje zgodnejših kulturno-ekoloških poskusov v slovenski etnologiji in zgodovinopisju.

CITIRANE REFERENCE

- Baskar, Bojan 2022 'Rasizem danes.' *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 62(2): 19–33.
- Baš, Angelos, ur. 2004 *Slovenski etnološki leksikon*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Baš, Franjo 1940 'Nekrologi – prof. Gabriel Majcen.' *Časopis za zgodovino in narodopisje* 35(1-2): 79.
- Crabtree, Pam. J. 1993 'Early Animal Domestication in the Middle East and Europe.' *Archeological Method and Theory* 5: 201–245.
- Darwin, Charles 2010 [1868]: *The Variation of Animals and Plants under Domestication*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dyson, Robert H. 1953 'Archology and the Domestication of Animals in the Old World.' *American Anthropologist* 55(5): 661–673.
- Erjavec, Fran 1868–1873 *Domače in tuje živali v podobah. Slovenski mladini v poduk in kratke čas*. Celovec: Družba sv. Mohorja.
- Europeana 2023 Gospodarske novice. Spletni vir: <https://www.europeana.eu/sl/item/223/URN_NBN_SI_doc_2S8A3EAV?utm_source=api&utm_medium=api&utm_campaign=YLDAUWWZ>, 5. 1. 2023.
- Feinberg, Rebecca, Patrick Nason in Homsini Sridharan 2013 'Introduction: Human-Animal Relations.' *Environment and Society* 4:1–4.
- Frängsmyr, Tore, ur. 1994 *Linneaus. The Man and His Work*. Canton: Watson Publishing International.
- Gimbutas, Marija 1956 *The Prehistory of Eastern Europe. Part I: Mesolithic, Neolithic and Copper Age Cultures in Russia and the Baltic Area*. American School of Prehistoric Research, Harvard University Bulletin No. 20. Cambridge, MA: Peabody Museum.
- Golež Kaučič, Marjetka. 2020 'Lastninske in nelastninske živali v urbanem okolju: aspekti dominacije, odtujenosti in speciesizma.' *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 60(2): 42–57.
- Hudales, Jože 2008 *Slovenski muzeji in etnologija. Od kabine-tov čudes do muzejev 21. stoletja*. Ljubljana in Velenje: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.

- Jevnikar, Martin 2013 'Erjavec, Fran (1834–1887).' V: *Slovenska biografija*. Petra Vide Ogrin, ur. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU. Spletni vir: <<https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi183104/>>, 18. 11. 2022.
- Jezernik, Božidar 2013 *Nacionalizacija kulture*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Kirksey, Eben, ur. 2014 *Multispecies Salon*. Durham: Duke University Press.
- Kirksey, Eben in Stefan Helmreich 2010 'The Emergence of Multispecies Ethnography.' *Cultural Anthropology* 25(4) (Multispecies Ethnography): 545–576.
- Latour, Bruno 2004 *Politics of Nature*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Lee, Richard Borshay in Irven DeVore, ur. 2009 *Man the Hunter*. Chicago: Aldine.
- Linné, Caroli 1766 [1758] *Systema Naturae per Regna Tria Naturae (Regnum Animale I.)*. Holmiae/Stockholm.
- Lyell, Charles 1830 *Principles of Geology*. London: John Murray.
- Majcen, Gabriel 1927 *Zgodovina domačih živali in pitomih rastlin*. Gorica: Književna zadruga »Goriška matica«.
- Muršič, Rajko 2005 'Zapuščina zapisovalca ljudskih pesmi Gabriela Majcna.' *Traditiones* 34(1): 49–60.
- 2022 'Naravna in družbena večnost ras in rasizma? Sodobnost rasističnih predstav in odgovornost znanosti.' *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 62(2): 7–18.
- Mullin, Molly 2002 'Animals and Anthropology.' *Society & Animals* 10(4): 387–393.
- Muršič, Rajko in Ramšak Mojca, ur. 1995 *Razvoj slovenske etnologije od Štreklja in Murka do sodobnih etnoloških prizadevanj*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Ogden, Laura A., Billy Hall in Kimiko Tanita 2013 'Animals, Plants, People, Things: A Review of Multispecies Ethnography.' *Environment and Society* 4: 5–24.
- Sahlins, Marshal 1972 *Stone Age Economics*. New York: Aldine de Gruyter.
- Sax, Boria 2009 'Who Patrols the Human-Animal Divide?' *The Minnesota Review* 73-74: 165–169.
- Segata, Jean in Bernard Lewgoy 2016 'Animals in Anthropology.' *Vibrant Virtual Brazilian Anthropology* 13(2): 27–37.
- Schödler, Friedrich 1860 *Das Buch der Natur. Die Lehren der Physik, Astronomie, Chemie, Mineralogie, Geologie, Botanik, Physiologie und Zoologie*. Braunschweig: Vieweg.
- Slavec Gradišnik, Ingrid 2000 *Etnologija na Slovenskem: med čermi narodopisja in antropologije*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Smerdel, Inja 2007 'O skrbi za zdravje delovnih volov na Slovenskem od 18. do konca 20. stoletja.' *Etnolog* 17: 193–207.
- 2009 'Zvok besed, glas zvokov: o kulturi sporazumevanja z delovnimi voli na Slovenskem.' *Etnolog* 19: 37–77.
- 2011 'Kaj nam lahko povedo voli na likovnih upodobitvah: o metaforičnih pomenih in vsakdanjih delovnih praksah.' *Etnolog* 21: 103–138.
- Šlebing, Janko 2013 'Majcen, Gabriel (1858–1940).' V: *Slovenska biografija*. Petra Vide Ogrin, ur. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU. Spletni vir: <<https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi341910/>>, 20. 12. 2022.
- Štrubelj, Albina 1996 'Ljudska vednost o domačih živalih in tuja učenost na naši zemlji.' *Traditiones* 25: 453–460.
- Tušek, Ivan in Fran Erjavec 1875 *Schödlerjeva knjiga prirode*. Ljubljana: Matica Slovenska. Spletni vir: <https://books.google.si/books?id=OA1hLeamfgC&printsec=frontcover&hl=sl&source=gbg_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false>, 18. 11. 2022.
- Zeder, Melinda A. 2012 'The Domestication of Animals.' *Journal of Anthropological Research* 68(2): 161–190.

Gabriel Majcen (1858–1940) was one of the most important Slovenian intellectuals of his time. Many areas of his work have already been evaluated, but his book *Zgodovina domačih živali in pitomih rastlin* (A History of Domestic Animals and Domesticated Plants, 1927) has been overlooked. In this work, he surpassed his ethnological contemporaries who described animals and plants as part of the peasant inventory or folklore. Using the historical-diffusionist method, he described the origin of breeds of animals (and plant varieties) that he saw on Slovenian farms so that today the book can serve as a register of the farm animals (and plants). He described the origin of dogs, cattle, pigs, goats, sheep, horses, chickens, pheasants, geese, bees, pigeons, donkeys, ducks, peacocks, rabbits, silkworms, cats, guinea fowls and turkeys. Majcen divided domestication into several periods: to 10,000 BC; from 10,000 BC to 1500 BC; 1500 BC – 500 AD; 500 – 1500; 1500 – 1750; and after 1750.

The book is extremely rich in data and is consistently knowledgeable about archaeology, anthropology, history, zoology, and botany. He mentions only three authors: Charles Lyell, Carl Linné, and Fran Erjavec, but not their works. The main goal of the article is to determine where Majcen might have found inspiration for his book.

For earlier geological periods (before Neolithic domestication) he certainly used Charles Lyell's book *Principles of Geology* (1830), and the influence of Carl Linné (*Systema Naturae per Regna Tria Naturae - Regnum Animale I.*, 1758) is visible in the added scientific nomenclature of animals (and plants). Majcen mentions primarily the Slovenian naturalist Fran Erjavec, who was important for the introduction of Slovenian scientific terminology in the 19th century, although the structure of their writings is quite different. Most important was Erjavec's book *Živalstvo-Zoologija* (Animal Life-Zoology, 1875), a translation of part of a textbook by the Viennese naturalist Friedrich Schödler, *Das Buch der Natur. Die Lehren der Physik, Astronomie, Chemie, Mineralogie, Geologie, Botanik, Physiologie und Zoologie* (1848), which introduced the terminology of evolutionary zoology and, in part, racial theory into Majcen's work. The article shows that Majcen was strongly inspired by Charles Darwin's book *The Variation of Animals and Plants Under Domestication* (1868), although he does not mention it explicitly. Darwin's influence is evident in both the selection of animals and the final interpretation of the effects of domestication on animal morphology and behaviour, although Majcen places emphasis on the influences of animal domestication on human (Eurasian) societies.